

занностей. Поэтому каждый из обозначенных договоров регулируется нормами отдельных глав ЖК (договор потребительского найма – гл. 2 ЖК; договор найма служебного жилого помещения – гл. 3 ЖК) или нормами специального закона (договор найма социального жилища). Следовательно, данные договоры представляют собой самостоятельные типы договорных обязательств.

Одержано 24.04.2017

УДК 347.19

Карина Валеріївна Кацюба,

асистент кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9034-8777>

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВІДНОСИН МІЖ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИМ ТОВАРИСТВОМ ТА ЙОГО УЧАСНИКАМИ

Сьогодні багато непадприємницьких товариств (далі – НТ) показали себе активно діючими, такими, що реально вирішують гострі соціальні проблеми, з якими з ряду причин не справляється держава. Серед них підтримка й захист прав соціально уразливих верств населення (дітей, молоді, жінок, військовослужбовців, ветеранів, біженців, переселенців, інвалідів і ін.); відстоювання прав громадян на сприятливе навколишнє середовище; комплекс питань, пов'язаних з місцевим самоврядуванням; організація дозвілля, освіта, утворення, перекваліфікація, соціальна реабілітація й т. д.

Дослідженню окремих питань правового статусу НТ було приділено увагу в працях В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, І. М. Кучеренко, В. І. Жукова, І. П. Жигалкіна, В. Ф. Піддубної, О. О. Біляєва, В. В. Кочина, Н. Ю. Філатової та багатьох інших вчених, що підкреслює актуальність теми дослідження.

Незаперечно те, що створюючи НТ (громадську, релігійну, благодійну, установу тощо), його засновники, вочевидь, переслідують цілком визначені соціальні, культурні та інші загальнокорисні цілі, а звільнення такої організації від будь-яких статутних обмежень привело б до ігнорування інтересів засновників. Звідси випливає, що причини надання НТ спеціальної цивільної правоздатності полягають, в тому числі, в захисті прав їх засновників. Це питання, тим паче, актуальне у зв'язку з тим, що НТ сьогодні приймають активну участь у цивільних правовідносинах. А ціла низка питань стосовно закріплення на законодавчому рівні належним чином їх правового статусу ще не вирішена на цей час.

НТ створюється для досягнення певної мети, зазначеної в його установчих документах. Така мета може полягати, наприклад, відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 у здійсненні благодійної діяльності в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основної мети її діяльності; відповідно до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 в задоволенні релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру; відповідно до Закону України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 в задоволенні потреб членів кредитної спілки у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків її членів.

Для НТ встановлена множинність загальнокорисних цілей створення і діяльності, у зв'язку з чим передбачений додатковий критерій правоздатності – предмет діяльності, а саме певний цільовий перелік видів діяльності, який, за загальним правилом, встановлює його засновник чи засновники.

Цивільно-правовий статус відображає подвійність майнового стану, оскільки враховується мета створення НТ та інтереси учасників. Можна розрізняти НТ двох видів: перші, які створені для досягнення суспільно корисних (немайнових) благ в широкому сенсі, яскравим прикладом яких можуть слугувати релігійні організації, політичні партії, фонди, а другі, мають за мету задоволення інтересів їх учасників, в свою чергу, прикладами яких є об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, споживчі кооперативи.

Учасники НТ першого виду позбавлені будь-яких майнових чи зобов'язальних прав, а ось другого – можуть наділитися деякими правами. Мета створення других очевидна – задоволення матеріальних потреб виключно її учасників, тобто юридична особа створюється в приватних інтересах.

Більшість НТ побудовані на корпоративних (членських) засадах. Але існує й інша група НТ, що не мають членства (наприклад, фонди, установи й т. д.) Законодавство розмежовує учасників і членів НТ, а в деяких випадках отождолює їх. Наприклад, відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 оперує дефініцією «члени (учасники)» громадських об'єднань які оформляють свою участь у ньому індивідуальними заявами, мають право обирати й бути обраними в керівні й контрольно-ревізійні органи, а також контролювати діяльність керівних органів громадського об'єднання. Учасники об'єднання формально не закріплюють своєї участі в його діяльності володіють у порівнянні зі членами більше вузькими правами.

У корпоративному праві в інтересах економічного обороту компетенція органів підприємницьких товариств регламентується на законодавчому рівні більш чітко. Крім того, до підприємницьких товариств пред'являються більш тверді вимоги по веденню справ і наданню звітності, що сприяє захисту прав не тільки третіх осіб, але і їхніх засновників (учасників).

Підвищений захист прав і законних інтересів засновників (учасників) підприємницьких товариств являє собою не що інше, як відповідну реакцію на необхідність забезпечення стабільності економічного обороту. Сам же розподіл товариств на підприємницькі та непідприємницькі відповідає не тільки інтересам третіх осіб, але й служить у певній мірі захистом прав учасників. У цьому, на наш погляд, і складається його основне функціональне призначення. Найважливішим засобом захисту прав учасників (членів) НТ є їхнє право на волю об'єднання, а також виходу з організації. У відповідності до ст. 36 Конституції України ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян або перебуванню в ньому. Але дане правило діє не у всіх випадках, а лише доти, поки в відносинах між товариством і його учасниками (членами) не виникла матеріальна зацікавленість. У цьому випадку вихід з товариства пов'язаний для учасника (члена) зі значними майновими втратами. Саме це й змушує їх найчастіше залишатися в НТ.

Необхідно розглянути два випадки наявності матеріальної зацікавленості у відносинах між членами (учасниками) й НТ: НТ, у яких майнові внески носять значний характер і виконують функції, близькі до функцій майнових внесків у підприємницьких товариствах («НТ з майновими внесками»); НТ, що надають товари, роботи й послуги безпосередньо своїм учасникам (членам) на оплатній основі. Зупинимося на більш докладному розгляді цих ситуацій.

1. НТ з майновими внесками.

Ситуацію, коли майнові внески учасників (членів) носять значний характер і виконують функції, близькі до функцій майнових внесків у підприємницьких товариствах, можна спостерігати, коли НТ набуває різне дороге устаткування для спільного користування за рахунок своїх учасників (членів). У цьому випадку учасники (члени) НТ крім членських вносять значні по величині одноразові майнові внески. На перший погляд, це відповідає інтересам як всіх членів (учасників), так і кожного окремо. Але не все тут так просто. У відповідності до законодавства, НТ є власниками свого майна, що формується поряд з іншими джерелами й за рахунок членських і майнових внесків учасників (членів). При цьому учасники, що вибувають (члени), за загальним правилом, не мають зобов'язального права вимоги до організації. А це означає, що навіть якщо установчі документи передбачають обов'язок НТ повернути учасникам, що вибувають (членам) сплачені ними суми, у більшості випадків майнові інтереси учасників (членів) не гарантовані в тій мірі, як у більшості підприємницьких товариств. Наприклад, засновники (учасники) підприємницьких товариств наділяються зобов'язальним правом вимоги до своєї організації. Це виражається в їхньому праві на одержання частини прибутку або інших благ, одержаних у результаті діяльності юридичної особи, на участь у керуванні справами, на ліквідаційну квоту й т. д. Їхні засновники (учасники), передаючи підприємницькому товариству майно, захищені не тільки через наділення їхнім зобов'язальним правом вимоги до організації, але й через додаткові гарантії, такі, як більше тверда система фінансового обліку й контролю, обов'язкове створення органів, що здійснюють контроль, розширення кола обов'язкових повноважень загальних зборів учасників (засновників) і т. п.

Крім того, підприємницькі товариства передбачають розподіл одержаного прибутку між учасниками (засновниками). Ця можливість є основною причиною участі останніх в діяльності підприємницьких товариств. Засновники (учасники) передають своє майно у власність підприємницького товариства в надії одержати прибуток. Навпаки, участь у діяльності НТ будується на не підприємницькому підґрунті, тому що учасники вносять членські й майнові внески, за загальним правилом, для досягнення суспільно корисної мети, а не в надії одержати від НТ матеріальну вигоду у вигляді прибутку. Вступ у ту або іншу НТ може супроводжуватися мотивами, пов'язаними із задоволенням певних матеріальних потреб. Але при цьому мова йде про надання товарів, робіт і послуг з боку НТ (наприклад, одержання професійних консультацій по різних питаннях і технічній допомозі), а не про розподіл прибутку, що є наслідком участі підприємницьких товариств у підприємницькій діяльності.

Таким чином, вихід з НТ з майновими внесками пов'язаний для учасників (членів) зі значними майновими втратами. При цьому захисна функція права виходу учасників (членів) з такої НТ практично відсутня, що неминуче породжує потребу в законодавчому закріпленні додаткових заходів по захисту прав і законних інтересів учасників (членів).

На наш погляд, додатковий захист прав і законних інтересів учасників (членів) НТ з майновими внесками може бути забезпечена, зокрема, закріпленням на законодавчому рівні обов'язку НТ щорічно опубліковувати звіти про використання майна, створювати піклувальну раду, що здійснює нагляд за діяльністю НТ, а також розширенням переліку питань, що ставляться до виняткової компетенції вищого органа керівництва НТ, та ін.

2. НТ, що надають товари, роботи й послуги безпосередньо своїм учасникам (членам) на оплатній основі.

Розглянемо ситуацію, коли НТ надає за плату своїм учасникам (членам) товари, роботи й послуги, типові для зовнішнього ринку. У порівнянні з НТ з майновими внесками

тут йдеться про придбання устаткування, яке недорого коштує, для спільного користування за рахунок учасників (членів).

З даною ситуацією ми, наприклад, зіштовхуємося, якщо НТ надає різноманітні послуги, включаючи консультування по різних питаннях, видає професійну друковану продукцію, а також різні товари масового споживання. Уже стало традицією, коли спортивні організації надають у тимчасове користування або ж продають своїм учасникам (членам) спортивний одяг, спортивний інвентар, а також роблять їм професійну медичну допомогу, організують роботу кафе і т. д.

У цьому випадку учасники (члени) НТ виступають у ролі, порівнянної з роллю кредиторів. Тут не йдеться про будь-які істотні вкладення, у порівнянні з НТ з майновими внесками. Тому вихід з НТ, як правило, не пов'язаний для учасників (членів) зі значними матеріальними втратами, характерними для НТ з майновими внесками. У найгіршому випадку йдеться лише про втрату заздалегідь сплачених членських внесків.

Всі перераховані види НТ поєднує відповідність видів діяльності цілям їхнього створення в здійсненні тих завдань, які ставляться перед ними – досягнення суспільних благ з метою охорони здоров'я громадян, захисту прав, задоволення духовних і інших нематеріальних потреб громадян. Разом з тим, варто розмежовувати предмет статутної діяльності НТ і конкретні правочини по здійсненню цієї діяльності.

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що в НТ, в яких майнові внески носять значний характер і виконують функції, аналогічні функціям майнових внесків у підприємницьких товариствах, існує необхідність у додатковому захисті прав і законних інтересів учасників (членів), що може бути забезпечено, зокрема, удосконалюванням системи ведення звітності про діяльність НТ і про витрату матеріальних ресурсів; обов'язковим створенням у НТ органів, що здійснюють контроль за діяльністю організації; розширенням переліку питань, що пред'являються до виняткової компетенції вищого органа управління НТ, і т. ін. Якщо ж НТ просто надає своїм учасникам (членам) товари, роботи, послуги, типові для зовнішнього ринку, за певну плату, то вони виступають у ролі, прирівнянної до ролі кредиторів. При цьому на учасників (членів) поширюються загальні правила по захисту прав кредиторів.

Одержано 18.04.2017

УДК.347.551

Євгенія Анатоліївна Ваштарева,

здобувач кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЯК РОЗУМІТИ «ЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙНА» В КОНТЕКСТІ КОНДИКЦІЙНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Глава 83 ЦК України має назву «Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави». Відповідно до ч. 1 ст. 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуто майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Зважаючи на формулювання назви зазначеної глави і наведеної норми відповідної статті, становить науковий і практичний інтерес питання, як у цьому контексті слід розуміти поняття «збереження майна».